

Edin HADŽIMUSTAFIĆ, vanredni profesor

*Prirodno matematički fakultet Univerziteta u Tuzli, Odsjek za geografiju
edin.hadzimustafic@untz.ba*

DIFERENCIJACIJA STEĆAKA PO OBLICIMA NA PODRUČJU TUZLANSKOG KANTONA

Apstrakt: *Predmet istraživanja u ovom radu je utvrđivanje broja stećaka i njihovo razvrstavanje po oblicima na području Tuzlanskog kantona. Cilj rada je utvrditi koliko stećaka pripada kojoj vrsti, uvažavajući općeprihvaćenu „prvostepenu“ podjelu na: ploču, sanduk, sanduk s postoljem, sljemenjak, sljemenjak s postoljem, stub, krstaču i amorfni stećak. Područje istraživanja je Tuzlanski kanton, površine 2.649 km², koji se nalazi na sjeveroistoku Bosne i Hercegovine, sa 13 općina koje ga čine. Kompleksnost istraživanja zahtijevala je primjenu različitih metoda. Najvažnije je bilo terensko istraživanje, jer tačnih i ažuriranih podataka za cijelo područje nije bilo. Posljednje sveobuhvatno istraživanje nekropola publikovao je Šefik Bešlagić prije 53 godine. U ovom radu prezentovan je dio rezultata istraživanja u kojem je analizirano ukupno 180 nekropola po različitim kriterijumima, a oblici stećaka su analizirani na 174 nekropole. Od ukupno 1.517 pronađenih pojedinačnih primjeraka, oblici su utvrđeni za 1.388, 129 je amorfnih. Podaci o stećcima prikupljeni na terenu, sumirani su u digitalnoj bazi podataka, gdje su statistički analizirani. Također su obrađeni i u geografskim informacionim sistemima, analizirana je njihova geoprostorna distribucija, kao i geovizualizacija. Dobijeni ažurirani rezultati poslužit će istraživačima stećaka, kao i amaterima koji su fascinirani ovim nesvakidašnjim i unikatnim nadgrobnicima.*

Ključne riječi: *oblici stećaka, Tuzlanski kanton, baza podataka, geografski informacioni sistemi.*

DIFFERENTIATION OF BOSNIAN MEDIEVAL TOMBSTONES ("STECAK") BY SHAPE IN THE TUZLA CANTON AREA

Abstract: The subject of research in this paper is the determination of the number of Bosnian medieval tombstones ("stećak") and their classification by shape in the area of Tuzla Canton. The aim of the work is to determine how many "stećaks" belong to which type, respecting the generally accepted "first-degree" division into: slab, chest, chest with a base, gable, gable with a base, pillar, cross and amorphous "stećak". The research area is the Tuzla Canton, with an area of 2,649 km², located in the northeast of Bosnia and Herzegovina, consisted of 13 municipalities. The complexity of the research required the application of different methods. The most important was field research, because there was no accurate and up-to-date data for the entire area. The last comprehensive research of the necropolises was published by Šefik Bešlagić 53 years ago. This paper presents part of the results of the research in which a total of 180 necropolises were analyzed according to various criteria, and the shapes of "stećak" tombstones were analyzed in 174 necropolises. Out of a total of 1,517 individual tombstones found, the shapes of 1,388 have been determined, 129 are amorphous. Collected data in the field were summarized in a digital database, where they were statistically analyzed. They were also processed in geographic information systems, their geospatial distribution was analyzed, as well as geovisualization. The updated results obtained will be useful for Bosnian medieval tombstones ("stećci") researchers, as well as amateurs who are fascinated by these unusual and unique tombstones.

Keywords: Bosnian medieval tombstones ("stećak") shapes, Tuzla Canton, database, geographic information systems.

UVOD

Predmet istraživanja u ovom radu je utvrđivanje oblika stećaka na području Tuzlanskog kantona. Cilj rada je utvrditi koliko stećaka pripada kojem obliku, na osnovu primarne podjele na: ploču, sanduk, sanduk s postoljem, sljemenjak, sljemenjak s postoljem, stub, krstaču i amorfni stećak. Istraživanje je sprovedeno u svih 13 općina Tuzlanskog kantona, koji ima površinu 2.649 km². Generalni zadaci istraživanja su: analiza literature o nekropolama stećaka; upoznavanje sa terenom analizom sadržaja topografskih, geomorfoloških, hidroloških, biogeografskih karata prostora Tuzlanskog kantona; pronalazak i

lociranje nekropola na prostoru Tuzlanskog kantona; rekognosciranje nekropola i utvrđivanje brojnog stanja nekropola i pojedinačnih stećaka; pozicioniranje nekropola i stećaka unutar geografskog koordinatnog sistema; pronalazak potencijalnih, do danas neotkrivenih lokacija nekropola. Posebno se treba istražiti da li zatečeno stanje na nekropolama koincidira sa stanjem navedenim u relevantnoj naučnoj literaturi. Kabinetske aktivnosti su primjenjene nakon prikupljanja podataka na terenu, od sistematizacije podataka, unosa i formiranja digitalne baze podataka, radi njihove dalje analize.

Širom Bosne i Hercegovine rasprostranjeni su jedinstveni nadgrobni spomenici, posebni po svojim raznovrsnim i neobičnim oblicima, ukrasima, natpisima (Slika 1.). Nadgrobnici na nekropolama u Bosni imaju specifično ime – „stećak“, nastale od riječi stojati. Oni „stoje“ skoro hiljadu godinu svjedočeći burnu i mističnu bosansku prošlost (Hadžimustafić et. al., 2023).

Slika 1. Nekropola sa stećima Trijebnik (Skladovi), naselje Đurđevik, općina Živinice

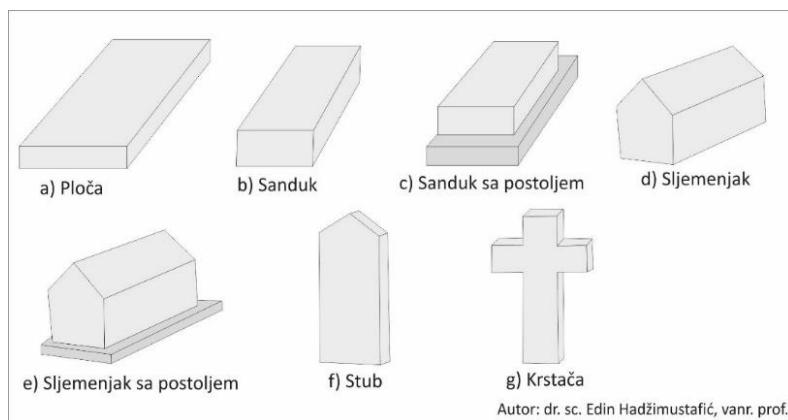
Oblici stećaka

Općenito i dosta uprošćeno se može reći da su stećci kameni nadgrobni spomenici koji su karakteristični za područje stare Bosanske države (Bešlagić, 1982).

Bosna i Hercegovina predstavlja glavni prostor geografske distribucije nekropola stećaka. U Bosni i Hercegovini postoji 2.687 lokaliteta sa stećcima što je 84,97 % od ukupnog broja lokaliteta. Na tim nekropolama zabilježeno je

59.593 stećaka što je 85,92 % od ukupnog broja stećaka. Najbrojniji oblik stećaka u Bosni i Hercegovini su sanduci 37.955 ili 63,69 % od ukupnog broja stećaka. Sljemenjaka je relativno mali broj 5.606 ili 9,41 % ukupnog broja stećaka na području Bosne i Hercegovine (Bešlagić, 1982).

Prema Bešlagiću, stećke po obliku dijelimo na: ležeće i stojeće. Ležeći oblici se dijele na: ploče, sanduke, sanduke sa postoljem, sljemenjake i sljemenjake sa postoljem. U stojeće oblike spadaju: stub, krstača i amorfni spomenici (Slika 2.).

Slika 2. Podjela stećaka po oblicima

Oblici stećaka – historijat istraživanja

Na prostoru Tuzlanskog kantona Šefik Bešlagić evidentirao je 122 nekropole sa 1.172 stećka. Nekropole su raspoređene u 70 naselja na teritoriji 11 općina Tuzlanskog kantona. Stećci nisu zabilježeni na prostoru općina Gračanica i Dobojski-Istok. Analizirajući po oblicima, najbrojniji su sljemenjaci 413 ili 35,2 %. Slijede ih stubovi sa ukupno 371 primjerkom ili 31,65 %. Sanduka je zabilježeno 297 ili 25,34 % dok sanduci s postoljem nisu evidentirani. Sljemenjaka s postoljem je bilo 32 ili 2,73 %, a ploča 33 ili 2,81 %. Najmanje je evidentirano amorfnih primjeraka, 26 ili 2,21 % (Bešlagić, 1971).

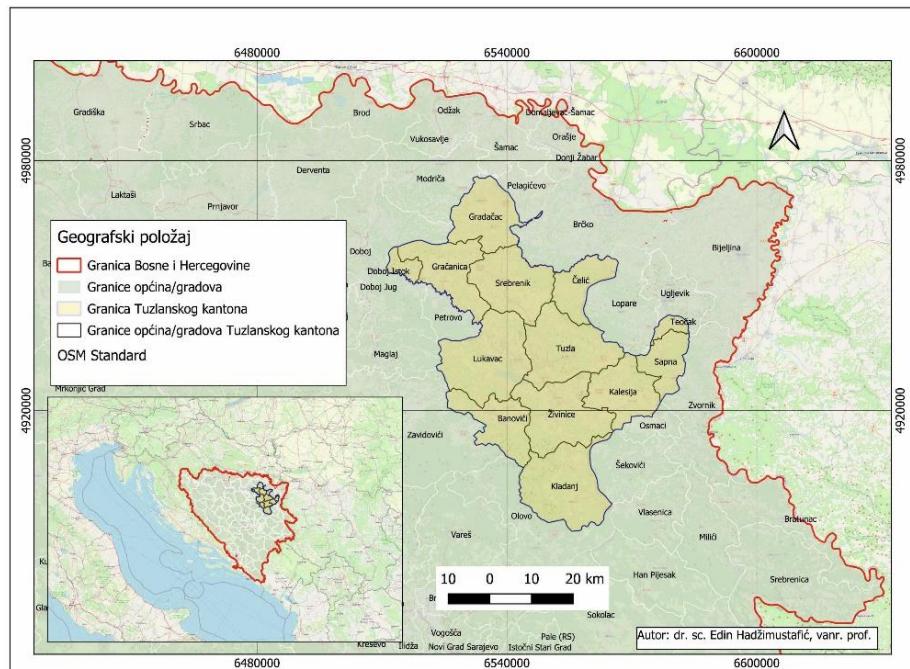
U Arheološkom leksikonu Bosne i Hercegovine, na prostoru Tuzlanskog kantona, evidentirano je 110 nekropola stećaka, što je za 12 manje u odnosu na rezultate do kojih je došao Bešlagić. Ukupno je zabilježeno 1170 stećaka, što je za 2 manje u odnosu Bešlagićevu istraživanje. Nisu precizno navedeni podaci o oblicima stećaka. Kao i kod Bešlagića, nekropole stećaka nisu evidentirane na prostorima današnjih općina Gračanica i Dobojski-Istok (Grupa autora, 1988).

Od sredine prve decenije 21. stoljeća, počinju da se intenzivnije za problematiku stećaka zanimaju stručnjaci različitih profila, a posebno profesori historije i geografije. U nastavku su prikazani noviji istraživači stećaka sa publikacijama, u kojima su se više-manje bavili i oblicima stećaka. Stećke na prostoru općine Gračanica prvi je obradio Salih Kulenović (Kulenović, 1994). Pionirski poduhvat istraživanja nekropola na prostoru općine Dobojski-Istok, napravio je Edin Šaković (Šaković, 2001). Rusmir Djedović je istraživao nekropole u Gračanici (Djedović, 2006). Edin Šaković je značajno unaprijedio istraživanje općine Gračanica, pronalaskom novih nekropola (Šaković, 2012). Kapitalno istraživanje na području općine Kalesija, sprovedla su dva profesora historije i geografije, Samir Halilović i Mujo Zulić (Halilović i Zulić, 2003). Samir Halilović se nije zaustavio na tome, već je nastavio istraživati nekropole stećaka i publikovati svoje rezultate javnosti u Bosni i Hercegovini (Halilović, 2008, 2009, 2010, 2022). Stećke na prostoru općine Živinice obradili su Seudin Muratović i Zehudin Maslić (Muratović i Maslić, 2008). Stećke na prostoru općine Banovići obradili su Salih Kulenović i Edin Hadžimustafić (Kulenović i Hadžimustafić, 2010). Doprinos istraživanju stećaka općine Banovići dala je i Majda Šutić (Šutić, 2022). Stećke na prostoru općine Gradačac obrađivao je Ago Mujkanović (Mujkanović, 2012, 2013). Na prostoru općine Sapna, doprinos proučavanju stećaka dao je Jusuf Omerović, publikujući rezultate prvo u monografiji o Sapni (Omerović, 2008), objavivši nove, dopunjene rezultate par godina kasnije (Omerović i Kahrimanović, 2012). Stećcima u Sapni, bavio se i Edhem Omerović (Omerović, 2010). Nekropole stećaka u općini Lukavac izučavao je Semir Hadžimusić (Hadžimusić, 2015). Stećke na području Tuzlanskog kantona obrađivala je i Munisa Kovačević (Kovačević, 2017, 2018).

MATERIJAL I METODE

Područje istraživanja je Tuzlanski kanton površine 2.649 km². Tuzlanski kanton se nalazi na sjeveroistoku Bosne i Hercegovine. U matematičko-geografskom smislu Tuzlanski kanton leži unutar geografskih koordinata sjeverne zemljine hemisfere, prostirući se u sjeveroistočnom dijelu Bosne i Hercegovine. Geografske koordinate najsjevernije tačke su ($\varphi = 44^\circ 55' N$, $\lambda = 18^\circ 26' E$) koja se nalazi u naselju Ledenice Gornje na području Gradačca, dok se najjužnija tačka ($\varphi = 44^\circ 09' N$, $\lambda = 18^\circ 41' E$) nalazi u naselju Mala Kula u općini Kladanj. Najistočnija tačka je u naselju Tursunovo Brdo, općina Teočak ($\varphi = 44^\circ 36' N$, $\lambda = 19^\circ 02' E$), a najzapadnija tačka se nalazi na prostoru općine Dobojski-Istok u naselju Stanić Rijeka ($\varphi = 44^\circ 44' E$, $\lambda = 18^\circ 08' E$) (Hadžimustafić, Smajić, 2016).

Tuzlanski kanton je administrativno-teritorijalna jedinica koja pripada entitetu Federacija Bosne i Hercegovine (Slika 3.). U sastavu Tuzlanskog kantona nalazi se 13 općina i gradova. Kanton se najvećim dijelom nalazi na sjeveroistočnom prigorju Dinarskog planinskog sistema, u prostoru između riječnih dolina Bosne, Drine, Save i Krivaje (Hatunić et al., 2013).

Slika 3. Geografski položaj Tuzlanskog kantona

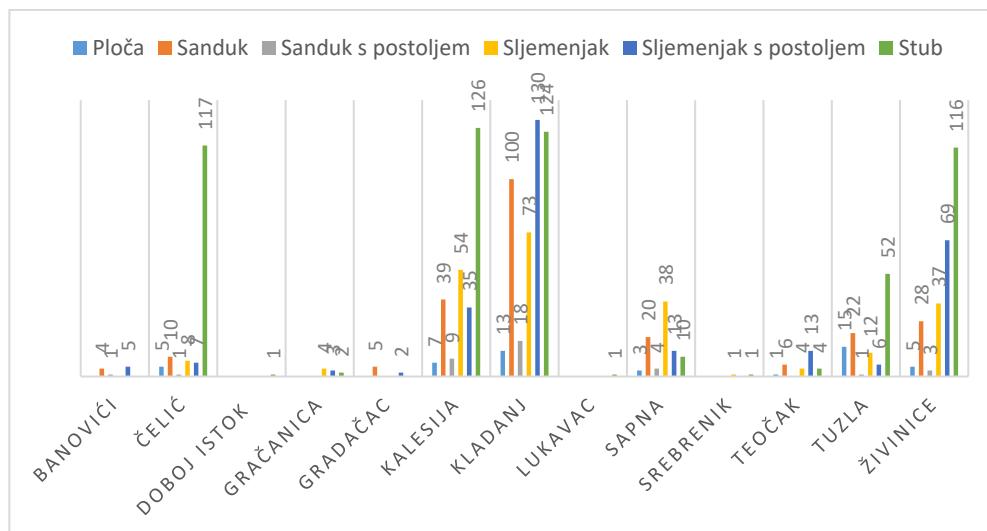
Proces istraživanja podijeljen je u tri faze. U prvoj fazi izvršene su pripreme za teren, upoznavanje sa prostorom Tuzlanskog kantona, istraživanje relevantne literature koja je tretirala stećke sa različitim aspekata. U drugoj fazi sprovedeno je terensko istraživanje u kojem su prikupljeni podaci. U trećoj fazi, pristupilo se obradi „sirovog“ materijala prikupljenog na terenu: unos, tabeliranje, sortiranje, odnosno formiranje baze podataka. To je bio preduslov za dalju statističku i analizu u geografskim informacionim sistemima. Podaci su analizirani u Microsoft Access-u, gdje je formirana relaciona baza podataka „jedan-prema-više“, tj. jedna nekropola prema više stećaka. Geovizualizacija geografske distribucije nekropola urađena je u geografskim informacionim sistemima, softver QGIS 3.34. U geografskim informacionim sistemima se mogu kombinovati različiti skupovi podataka na neograničen broj načina, pa je GIS našao primjenu u skoro svim poljima ljudskog znanja (Hadžimustafić, 2013).

Fundamentalni dio terenskog rada je bio instrument istraživanja, odnosno „Evidencijski list o nekropolama stećaka na prostoru Tuzlanskog kantona“. Pored brojnih podataka o nekropolama: općina, naselje, naziv lokaliteta, geografske koordinate, skica i dr., prikupljeni su i brojni podaci o samim stećcima, od koordinata geografskog položaja, oblika, orijentacije, očuvanosti, utonulosti i dr. Baza podataka o stećcima na prostoru Tuzlanskog kantona napravljena je na osnovu podataka prikupljenih na terenu putem Evidencionog lista o nekropolama stećaka.

REZULTATI I DISKUSIJA

Diferencijacija stećaka po oblicima

Stećci po obliku su podijeljeni na 8 vrsta: ploča, sanduk, sanduk s postoljem, sljemenjak, sljemenjak s postoljem, stub, krstača, amorfni stećak. Terenskim istraživanjem analizirani su oblici 1.388 stećaka za koja smo sa sigurnošću mogli utvrditi oblike i 129 amorfnih stećaka što je ukupno 1.517 stećaka (Hadžimustafić, 2015). Stećci su evidentirani u svim općinama Tuzlanskog kantona: Banovići, Čelić, Dobojski Istoč, Gračanica, Gradačac, Kalesija, Kladanj, Lukavac, Sapna, Srebrenik, Teočak, Tuzla, Živinice (Slika 4.).

Slika 4. Ukupan broj stećaka - diferencijacija po općinama i oblicima u Tuzlanskom kantonu

Od ukupnog broja stećaka kojima je utvrđen oblik (1.388), najviše je zabilježeno stećaka u obliku stuba, 554 ili 39,91%. Na drugom mjestu su sljemenjaci s postoljem 283 ili 20,39%. Slijede ih sanduci sa 234 primjerka ili 16,86%. Sljemenjaka je 231 ili 16,64%. Evidentirano je 49 ili 3,53% stećaka u obliku ploča. Najmanji broj je sanduka s postoljem 37 odnosno 2,67%. Amorfnih stećaka (pouzdano se može utvrditi da su stećci ali uslijed djelovanja atmosferilija ili čovjeka nije moguće sa sigurnošću utvrditi oblik) je 129. Amorfni stećci nisu analizirani (Tabela 1.). Geografska distribucija nekropola stećaka na području Tuzlanskog kantona prikazana je kartografski. Područje Kantona podijeljeno je u tri djela, radi jasnije geovizualizacije nekropola (Slike 12., 13. i 14.).

Tabela 1. Oblici stećaka na području Tuzlanskog kantona

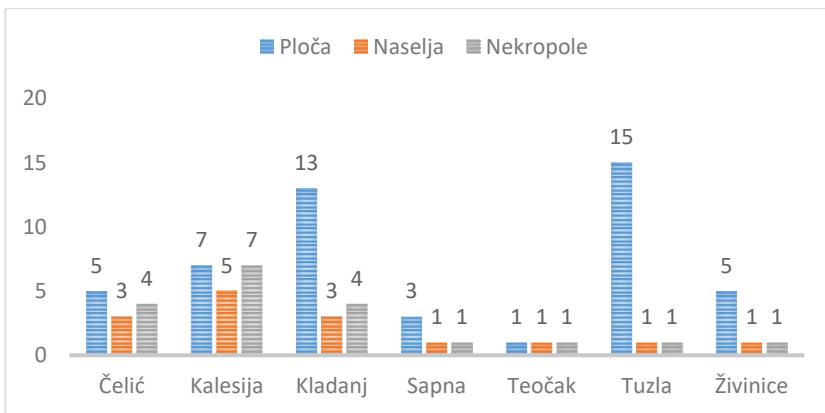
Oblik stećka	Ploča	Sanduk	Sanduk s postoljem	Sljemenjak	Sljemenjak s postoljem	Stub	Ukupno
Broj	49	234	37	231	283	554	1.388
%	3,53	16,86	2,67	16,64	20,39	39,91	100,00

Izvor: Podaci dobiveni terenskim istraživanjem autora

Ploče

Na području Tuzlanskog kantona, evidentirano je 49 ploča. Njihova geografska distribucija, po općinama/gradovima, naseljima i nekropolama (lokalitetima), navedena je u nastavku.

U Čeliću ima 5 ploča, u sljedećim naseljima i nekropolama: Humci - Krušici (1); Lukavica - Lukavičko groblje (1); Visori - Selišta (3). U Kalesiji je evidentirano 7 ploča: Bulatovci - Stan (1) i Mramorje (1); Donje Hrasno - Orašje (2); Gojčin (Makalići) - Groblje (1); Zelina II - Glavica (1); Zolje - Nekropola u Donjem Pravoslavnom groblju (1). Kladanj ima 13 ploča: Dopasci - Ljuto brdo (5); Mladovo - Obrnica (Pravoslavno groblje) (4); Ravne - Breze (4). U Sapni su pronađene 3 ploče: Međeđa - Sječa (3). Na teritoriji Teočaka ima 1 ploča: Sniježnica - Gaj (1). Tuzla ima najveći broj ploča 15: Avdibašići - Terzije (1); Oštrila (14). U Živinicama je nađeno 5 ploča: Gračanica - Zajasik (5). Razmještaj ploča prikazan je i grafički (Slika 5.).

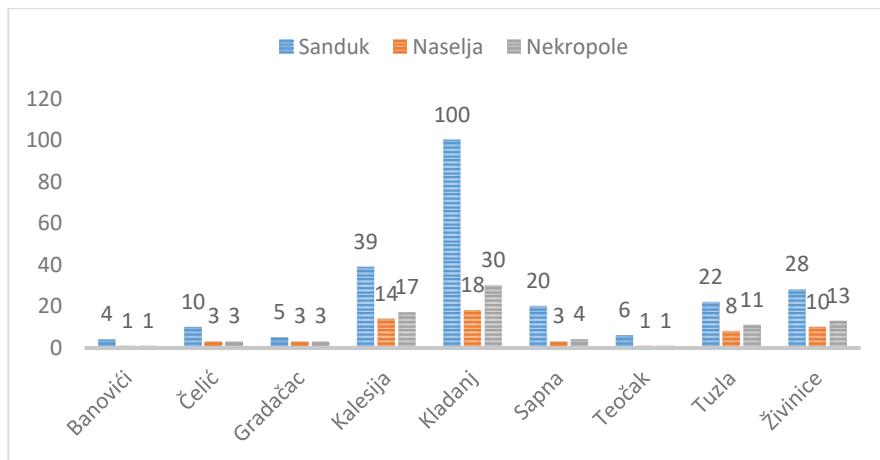

Slika 5. Stećci u obliku ploče – diferencijacija po općinama/gradovima, naseljima i lokalitetima u Tuzlanskom kantonu

Najveća koncentracija ploča na jednom mjestu je u Tuzli, u naselju Avdibašići na lokalitetima Terzije i Oštrila, 15 ploča. Samo šest ploča nije nikako utoruljeno: jedna u Kalesiji, u naselju Bulatovci na lokalitetu Mramorje, i jedna u Zoljama na nekropoli u donjem Pravoslavnom groblju. U Kladnju jedna ploča u naselju Mladovo lokalitet Obrnica. Jedna u Teočaku, naselje Sniježnica, lokalitet Gaj. Dvije ploče u Tuzli u naselju Avdibašići na lokaciji Oštrila. Ostale ploče su više-manje utoruljene u zemlju. Dvije ploče su u cijelosti utoruljene u Kladnju, u naselju Ravne na lokalitetu Breze. U lošem stanju je najveći broj ili 21 ploča, dok je u dobrom stanju 9 ploča, a u relativno dobrom je 19 ploča.

Sanduci

Stećci u obliku sanduka evidentirani su u devet općina Tuzlanskog kantona. Analizirano je ukupno 234 sanduka. U nastavku je navedena njihova geografska distribucija, po općinama/gradovima, naseljima i nekropolama (lokalitetima). Distribucija sanduka prikazana je i grafički (Slika 6.).

Slika 6. Stećci u obliku sanduka – diferencijacija po općinama/gradovima, naseljima i lokalitetima u Tuzlanskom kantonu

U Banovićima su evidentirana 4 sanduka: Hrvati – Mramorje (4). U Čeliću se nalazi 10 sanduka: Humci – Podumilje (1); Lukavica - Lukavičko groblje (2); Nahvioci - Nišan 1 (7). Na teritoriji Gradačca pronađeno je 5 sanduka: Srnice Donje - Mađarsko groblje (Kosica) (1); Gornje Ledenice - Zelinkići (Ražljevi) (3); Međiđa Gornja – Osinjak (1).

U Kalesiji je evidentirano 39 sanduka: Bukvari – Mramorje (2); Bulatovci - Stan (3) i Mramorje (1); Donje Hrasno – Oraše (5); Dubnica - Pravoslavno groblje (2); Gojčin (Kovači) – Mramorje (Barice) (1); Hamzići – Glavica (1); Kikači - Malonogometno igralište (1), Parcela Muje Smajića (1) i Baščica (1); Miljanovci (Živčići) – Glavica (4), Panduri - Pravoslavno groblje (1), Sarači – Rosulje (1), Seljublje - Carska bašča (1) i Mađarci – Trnjaci (7); Tojšići - OŠ Tojšići (4); Zelina II – Glavica (2); Zolje - Nekropola u Donjem Pravoslavnom groblju (2).

Na području Kladnja pronađeno je 100 sanduka: Brateljevići - Vikend naselje (1) i Gornji stan (1); Brgule – Zabrd (Grahovice) (7); Brlošći - Salmanova luka (2); Dopasci - Ljuto brdo (4); Gojakovići – Vjenac (2); Gojsalići – Vrta (20); Kladanj naselje – Vagani (7); Mladovo - Mladovo (1) i Obrnica - Pravoslavno groblje (13); Noćajevići – Djevojka (Jelačići) (1); Obrćevac – Kucalovići (1); Prijanovići - Grebnice (2), Mehtefište (1), Pohrdovi (2) i Velika njiva (1); Ravne - Mramorje Brda (4) i Breze (4); Starić – Smajlovača (1); Stupari – Mramorje (4); Suljići - Most Suljići (2); Tarevo - Tarevo (1) i Orašak (4); Tuholj - Obrtanja (1), Prosjek – Olovci (3), Javorje planinski dom (3), Bijeli hrid (2), Vranovića lijeha (1) i Osica luke (1); Vranovići - Svinje brdo (3).

U Sapni je zabilježeno 20 sanduka: Handelići (Brđaci) – Mramorje (2); Gornja Sapna – Zagrobnice (1); Međeđa – Potkojnica (1) i Sječa (16).

U Teočaku je evidentirano 6 sanduka: Sniježnica - Muslimansko mezarje (6).

Na području Tuzle zabilježena su 22 sanduka: Avdibašići - Terzije (1) i Oštrila (2); Breške - Avlja Kasima Džafića (3), Avlja Lovrić Marka (2) i Katoličko groblje (1); Breške (Nikolići) - Stare kuće (2); Dokanj - Katoličko groblje (1); Dokanj (Jarići) - Grebnice (Mađarsko groblje) (3); Gornja Lipnica - Katoličko groblje (5); Gornja Obodnica - Katoličko groblje (1); Vasići - Pelemiša Brdo (1).

U Živinicama je evidentirano 28 sanduka: Brnjica – Manduše (1); Djedino - Veselica (3) i Djedino (1); Dubrave (raskršće) - Rimo i starokatoličko groblje (1); Đurđevik - Brezje (1) i Dvorište (1); Gladojevići - Brdo (4) i Štitovi (3); Gornja Lukavica – Palučak (3); Gračanica – Zajasik (1); Hadžije – Odorovići (4); Repuh – Mramorje (2); Višća – Petarac (3).

U Gojsalićima je zabilježeno 20 sanduka na lokalitetu Vrta, što je i najveća koncentracija na jednoj nekropoli.

Sanduci s postoljem

U 7 općina Tuzlanskog kantona, obrađeno je 37 sanduka s postoljem. U nastavku je naveden njihov geografski razmještaj po općinama/gradovima, naseljima i nekropolama (lokalitetima).

Na području Banovića zabilježen je 1 sanduk s postoljem, u naselju Hrvati i nekropoli Mramorje.

U Čeliću je pronađen također 1 sanduk s postoljem, u naselju Lukavica na istoimenoj nekropoli.

U Kalesiji je 9 sanduka s postoljem evidentirano u sljedećim naseljima i nekropolama: Brezik - Stari hrast (1); Bukvari – Mramorje (1); Bulatovci - Stan (3) i Mramorje (2); Miljanovci (Živčići) – Glavica (1); Tojšići - OŠ Tojšići (1).

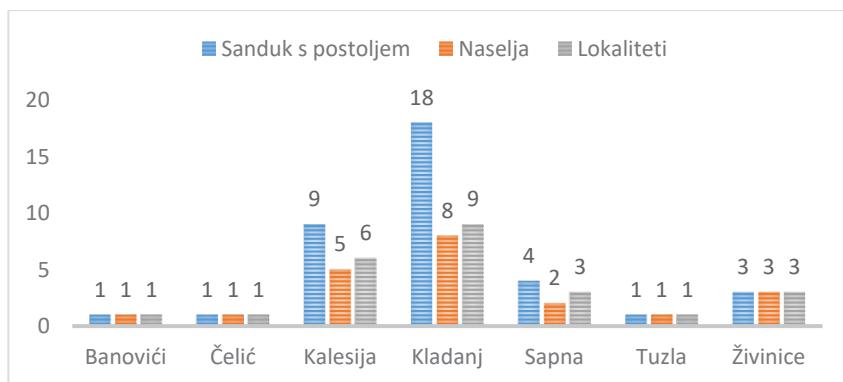
Na području Kladnja pronađeno je 18 sanduka s postoljem: Gojsalići – Vrta (3); Kovačići – Kovačići (1); Meškovići – Meškovići (1); Mošulj - Veliko brdo (2); Noćajevići - Hadžikići (Lazine) (1); Ravne - Mramorja Brda (4) i Breze (1); Tuholj - Javorje planinski dom (2); Vranovići - Svinje brdo (3).

U Sapni su zabilježena 4 sanduka s postoljem: Handelići (Brđaci) - Mramorje (1); Međeđa - Potkojnica 2 i Sječa (1).

U Tuzli je pronađen 1 sanduk s postoljem, u naselju Vasići na nekropoli Pelemiša Brdo.

U Živinicama su u tri naselja zabilježena 3 sanduka s postoljem: Đurđevik - Školsko dvorište (1); Kršići - Vrhovi (1); Zukići - Mramorje (1).

Razmještaj sanduka s postoljem na području Tuzlanskog kantona, prikazan je i grafički (Slika 7.).

Slika 7. Stećci u obliku sanduka s postoljem – diferencijacija po općinama/gradovima, naseljima i lokalitetima u Tuzlanskom kantonu

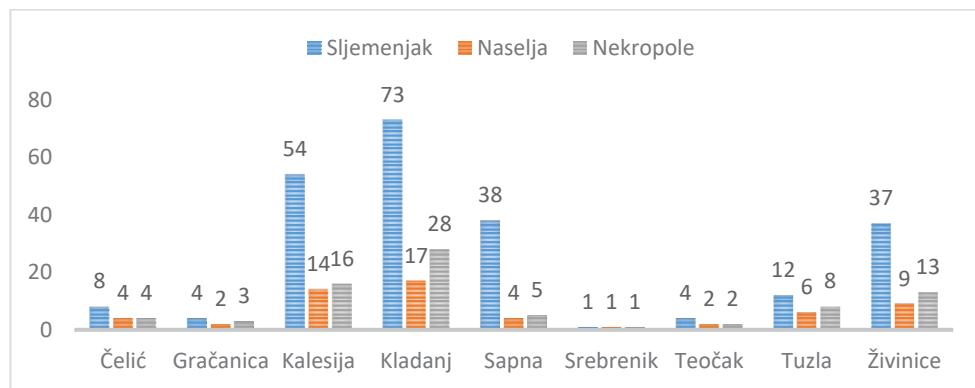
Sljemenjaci

Sljemenjaci su pronađeni u devet općina Tuzlanskog kantona, ukupno 231 primjerak. Sljemenjaci uz sanduke i sanduke sa postoljima djeluju impozantno i njihova slika nam prva „izađe pred oči“ kad pomislimo na stećke (Omerhodžić, Hadžimustafić, 2022, 53). Njihov geografski razmještaj po općinama/gradovima, naseljima i nekropolama (lokalitetima), naveden je u nastavku, a također je vizueliziran i grafički (Slika 8.).

U općini Čelić pronađeno je 8 sljemenjaka, u sljedećim naseljima i nekropolama: Humci – Podumilje (1); Drijenča – Perivoj (1); Lukavica - Lukavičko groblje (4); Nahvioci - Nišan 1 (2).

U Gračanici su zabilježena 4 sljemenjaka: Babići - Puževine (Mus mezarje) (1); Škahovica - Veresika (1) i Borik (2).

Na području Kalesije evidentirana su 54 sljemenjaka: Bukvari – Mramorje (3); Bulatovci - Stan (1), Stanovi (3), Mramorje (5); Donje Hrasno – Orašje (3); Dubnica - Pravoslavno groblje (4); Gojčin (Kovači) – Baščica (4); Gojčin (Makalići) - Groblje (1); Meškovići – Mramorak (2); Miljanovci (Živčići) – Glavica (2); Palavre – Pahulja (1); Panduri - Pravoslavno groblje (9); Saraci – Rosulje (2); Seljublje – Mađarci (Trnjaci) (3); Staro Selo - Krst brdo (1); Zelina II – Glavica (10).

Slika 8. Stećci u obliku sljemenjaka – diferencijacija po općinama/gradovima, naseljima i lokalitetima u Tuzlanskom kantonu

U Kladnju su pronađena 73 sljemenjaka: Brateljevići - Gornji stan (1); Brgule – Zabrdo (Grahovice) (7) i Toluša (2); Brlošći – Hrastić (1); Dopasci - Ljuto brdo (3) i Pravoslavno groblje (2); Gojsalići – Vrta (3); Kladanj - Gradski park (1); Kovačići – Kovačići (1); Mladovo - Mladovo (1) i Obrnica - Pravoslavno groblje (14); Noćajevići - Hadžikići (Lazine) (1) i Djedovjka – Jelačići (4); Prijanovići – Grebnice (2); Ravne - Mramorja Brda (2) i Breze (6); Rujići – Trnjaci (1); Stupari - Stuparski krš (1) i Mramorje (1); Suljići - Mramorje (2) i Most Suljići (2); Tarevo – Orašak (1); Tuholj - Javorje planinski dom (3), Bijeli hrid (7), Baj busija (1), Osica luke (1) i Osica (1); Vranovići – Kvarc (1).

Na teritoriji Sapne zabilježeno je 38 sljemenjaka: Gornja Sapna – Zagrobnice (5); Hanđelići (Brđaci) – Mramorje (4); Međeđa - Potkojnica 7 Sječa (21); Zaseok – Mramorje (1).

Slika 9. *Dupli sljemenjak na nekropoli Potkojnica, naselje Međeđa, općina Sapna*

U Srebreniku je pronađen 1 sljemenjak: Sladna (Murati) - Lučica njiva.

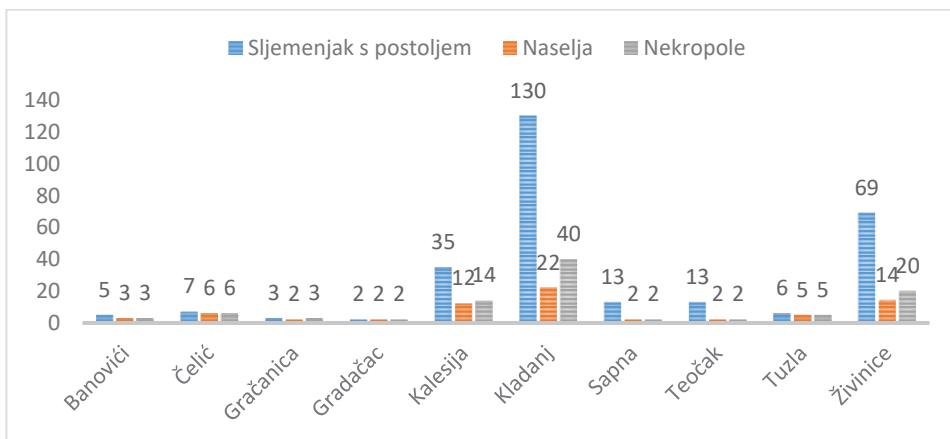
Na području Teočaka pronađena su 4 sljemenjaka: Sniježnica - Muslimansko mezarje (1); Krstac - Bjelovnice (3).

U Tuzli je evidentirano 12 sljemenjaka: Avdibašići – Oštrela (1); Breške - Avlija Kasima Džafića (1), Avlija Lovrić Marka (1), Katoličko groblje (1); Dokanj - Katoličko groblje (4); Dokanj (Jarići) - Grebnice (Mađarsko groblje) (1); Gornja Lipnica - Katoličko groblje (2); Gornja Obodnica - Katoličko groblje (1).

Na području Živinica pronađeno je 37 sljemenjaka: Djedino - Veselica (1), Glavica (6); Džebari – Podkrš (3); Đurđevik - Brezje (2), Trijebnik (1), Školsko dvorište (3), Dvorište (6); Gornja Lukavica – Palučak (3); Gračanica – Zajasik (6); Hadžije – Odorovići (1); Podgajevi – Mramorje (2); Višća – Petarac (2); Zukići – Mramorje (1).

Sljemenjaci s postoljem

Sljemenjaci s postoljem pronađeni su u deset općina Tuzlanskog kantona. Ukupno ih je 283 što je 20,39% od ukupnog broja stećaka. Geografska distribucija sljemenjaka s postoljem po općinama/gradovima, naseljima i nekropolama (lokalitetima), data je u nastavku teksta. Grafički prikaz sljemenjaka s postoljem pomoći će sveobuhvatnjem razumijevanju njihove distribucije (Slika 10.).

Slika 10. Stećci u obliku sljemenjaka s postoljem – diferencijacija po općinama/gradovima, naseljima i lokalitetima u Tuzlanskom kantonu

U Banovićima je evidentirano 5 sljemenjaka s postoljem, u sljedećim naseljima i nekropolama: Banovići (grad) - Barutni magacin (2); Banovići selo - Muslimansko mezarje (2); Hrvati - Mramorje (1).

U Čeliću je zabilježeno 7 sljemenjaka s postoljem: Drijenča - Crvena usijela (1); Lukavica - Lukavičko groblje (2); Nahvioci - Nišan 1 (1); Šibošnica - Voćnjak (1); Visori - Selišta (1); Vražići - Njiva Do (1).

Na teritoriji Gračanice pronađena su 3 sljemenjaka s postoljem: Babići - Puževine (Mus mezarje) (1); Škahovica - Veresika 1 Borik (1).

U Gradačcu su zabilježena 2 sljemenjaka s postoljem: Međiđa - Greblje (1) i Srnice Gornje - Kosica (1).

Na području Kalesije pronađeno je 35 sljemenjaka s postoljem: Babina Luka - Vinograd (1); Bukvari - Mramorje (5); Bulatovci - Stanovi (1) i Mramorje (7); Donje Hrasno - Mramorje (2) i Brezačevina (1); Gornji Rainci (Mešići) - Vrtovi (3); Ibralići - Mekteb Ibralići (1); Kikači - Baščica (1); Mahmutovići - Selišta (1); Miljanovci (Živčići) - Glavica (5); Panduri - Pravoslavno groblje (2); Tojšići - OŠ Tojšići (4); Zelina II - Glavica (1).

U Kladnju je pronađeno 130 sljemenjaka s postoljem: Brateljevići - Vikend naselje (2) i Gornji stan (1); Brgule - Zabrd (Grahovice) (7), Toluša (2), Brgule (3); Brlošći - Hrastić (Kamenolom) (2) i Salmanova luka (8); Crijevići - Crijevići (2) i Jagodnja njiva (1); Dopasci - Ljuto brdo (1); Gojakovići - Vjenac (1); Gojsalići - Vrta (17); Kladanj - Gradski park (2); Konjevići - Konjevići (2);

Kovačići - Kovačići (10) i Kovačići I (1); Mladovo - Mladovo (1) i Obrnica - Pravoslavno groblje (3); Mošulj - Veliko brdo (6); Noćajevići - Hadžikići (Lazine) (1) i Djevojka - Jelačići (5); Opašići - Opašići (1); Prijanovići - Grebnice (2); Ravne - Mramorja Brda (2) i Breze (1); Rujići - Trnjaci (3); Starić - Smajlovača (2); Stupari - Stuparski krš (6) i Mramorje (2); Suljići - Mramorje (7) i Most Suljići (1); Tarevo - Tarevo (2), Orašak (1) i Šahbazova dolina (1); Tuholj - Obrtanja (1), Javorje planinski dom (9), Bijeli hrid (3), Baj busija (1), Osica luke (5) i Osica (2).

U Sapni je evidentirano 13 sljemenjaka s postoljem: Handelići (Brđaci) - Mramorje (8) i Međeda - Potkojnica (5).

U Teočaku je zabilježeno 13 sljemenjaka s postoljem: Krstac - Bjelovnice (9) i Sniježnica - Muslimansko mezarje (4).

U Tuzli je pronađeno 6 sljemenjaka s postoljem: Breške - O.Š. Breške (1); Dokanj - Katoličko groblje (1); Gornja Lipnica - Katoličko groblje (1); Mramor - Stari Mramor (1); Vasići - Pelemiša Brdo (2).

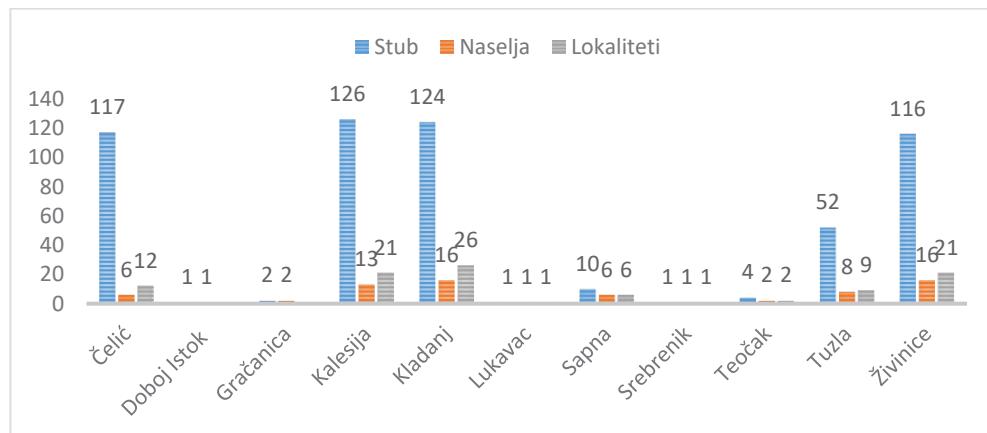
U Živinicama je evidentirano 69 sljemenjaka s postoljem: Bašigovci - Vina (1); Brnjica - Molitvište (1) i Manduše (1); Djedino - Hrastik (2) i Veselica (2); Džebari - Podkrš (3); Đurđevik - Trijebnik (9), Školsko dvorište (10) i Dvorište (2); Gladojevići - Štitovi (1); Gračanica - Zajasik (14) i Obljak (1); Hadžije - Odorovići (1); Kršići - Vrhovi (2); Podgajevi - Mramorje (5); Podgajevi (Mujanovići) - Mekota (3); Tupkovići - Filipovići (1); Višća - Petarac (O.Š. Višća) (4); Zukići - Mramorje (6).

Najviše sljemenjaka s postoljem je u Kladnju 21, naselje Tuholj na 6 lokaliteta: Obrtanja (1), Javorje planinski dom (9), Bijeli hrid (3), Baj busija (1), Osica luke (5) i Osica (2). Slijede Živinice, naselje Đurđevik na 3 lokacije: Trijebnik (9), Školsko dvorište (10) i Dvorište (2). Najveći broj sljemenjaka s postoljem na jednoj nekropoli, je u Kladnju, naselje Gojsalići na lokalitetu Vrta, sa 17 pojedinačnih primjeraka.

Od 283 sljemenjaka s postoljem, 19 ih je pomaknuto sa prvobitne lokacije, nagnuta su 3, oboren je 16. Imamo i 2 uzidana stećka: Sapna lokalitet Handelići (Brđaci) i Živinice lokalitet Hadžije. U cijelosti su utonula u zemlju dva stećka, do postolja je utonulo 117 stećaka, nije utonulo njih 84. Ostali su utonuli do 1/3 ili 2/3. Dobro je očuvano 149 stećka, u lošem stanju je njih 69, ostali su relativno dobro sačuvani.

Stubovi

Na Tuzlanskom kantonu najviše ima stećaka u obliku stuba. Pronađena su 554 stuba, u 11 općina. Geografska distribucija stubova po općinama/gradovima, naseljima i nekropolama (lokalitetima), slijedi u nastavku. Pored tekstualnog, razmještaj stubova prikazan je i grafički (Slika 11.).

Slika 11. Stećci u obliku stuba – diferencijacija po općinama/gradovima, naseljima i lokalitetima u Tuzlanskom kantonu

U Čeliću je zabilježeno 117 stubova: Bučje – Bučje (4); Drijenča - Crvena usijela (1) i Perivoj (18); Humci - Podumilje (7) i Krušici (7); Lukavica - Lukavičko groblje (2); Nahvioci - Nišan 1 (2) i Nišan (71); Visori – Selišta (5).

U općini Dobojski Istoč pronađen je 1 stub: Klopotnica – Duje (1).

Na teritoriji Gračanice 2 stuba: Lukavica – Duje (1) i Malešići - Golaći (Brdo) (1).

Na području Kalesije zabilježeno je 126 stubova: Bukvari – Mramorje (1); Bukvari (Pilavdžije) – Bašča (1); Donje Hrasno - Orašje (2) i Mramorje (3); Dubnica - Pravoslavno groblje (3); Gojčin (Kovači) - Voćnjak (avlja Omerović Zijad) (3), Mramorje – Barice (38) i Baščica (18); Gojčin (Makalići) – Groblje (11); Gornje Petrovice – Baščica (1) i Gaj (1); Gornji Rainci (Mešići) – Vrtovi (2); Kikači - Kundakovići (3), Njiva Edina Mujanovića (2), Mezarje Kavgara (1) i Baščica (1); Kundakovići - Parcelski Avdić Hasana (3); Panduri - Pravoslavno groblje (16); Seljublje - Carska bašča (1) i Mađarci – Trnjaci (1); Zelina II – Glavica (14).

U Kladnju su pronađena 124 stuba: Brgule – Zabrdo (Grahovice) (13); Brlošci – Hrastić (10); Crijevčići - Crijevčići (1), Bučije-drum (2) i Jagodnja njiva (1); Dopasci - Ljuto brdo (5) i Pravoslavno groblje (5); Gojakovići – Vjenac (13); Kladanj naselje – Vagani (4); Mladovo – Obrnica (Pravoslavno groblje) (10); Noćajevići - Hadžikići (Lazine) (1) i Djevojka – Jelačići (10); Obrćevac – Kucalovići (3); Prijanovići - Grebnice (2), Pohrdovi (3) i Velika njiva (1); Ravne - Mramorja Brda (2) i Breze (10); Stupari – Mramorje (2); Suljići - Most Suljići (4); Tarevo – Orašak (2); Tuholj – Prosjek (Olovci) (2), Javorje planinski dom (1), Bijeli hrid (7) i Vranovića lijeha (5); Vranovići - Svinje brdo (5).

U Lukavcu je pronađen 1 stub: Babice Gornje – Mramorje (1).

Na teritoriji Sapne evidentirano je 10 stubova: Gaj - Mramor (Prljuga) (1); Gornja Sapna – Zagrobnice (1); Hanđelići (Brđaci) – Mramorje (5); Međeda – Potkojnica (1); Sapna Centar - Iza općine (1); Zaseok - Zaseok naselje (1).

U Srebreniku je zabilježen 1 stub: Sladna – Sladna (1).

Na području Teočaka pronađena su 4 stuba: Sniježnica – Gaj (2); Krstac – Bjelovnice (2).

U Tuzli su evidentirana 52 stuba: Avdibašići – Oštrela (2); Breške - Avlija Kasima Džafića (1) i Katoličko groblje (2); Breške (Nikolići) - Stare kuće (17); Dokanj - Katoličko groblje (15); Dokanj (Jarići) - Grebnice (Mađarsko groblje) (10); Gornja Lipnica - Katoličko groblje (2); Gornja Obodnica - Katoličko groblje (2); Vasići - Pelemiša Brdo (1).

U Živinicama je zabilježeno 116 stubova: Brnjica – Manduše (2); Djedino - Hrastik (5), Veselica (11) i Djedino (3); Dubrave (raskršće) - Rimo i starokatoličko groblje (1); Đurđevik - Trijebnik (1), Školsko dvorište (1) i Dvorište (1); Gladojevići – Štitovi (2); Gornja Lukavica – Palučak (13); Gračanica – Zajasik (5); Hadžije – Odorovići (3); Kršići – Vrhovi (18); Kuljan – Njiverice (1); Nevrenča (Đurđevik) – Gradina (5); Podgajevi – Mramorje (7); Podgajevi (Mujanovići) – Mekota (1); Repuh - Bašča (1) i Mramorje (14); Šarenjak – Hornica (6); Zukići – Mramorje (15).

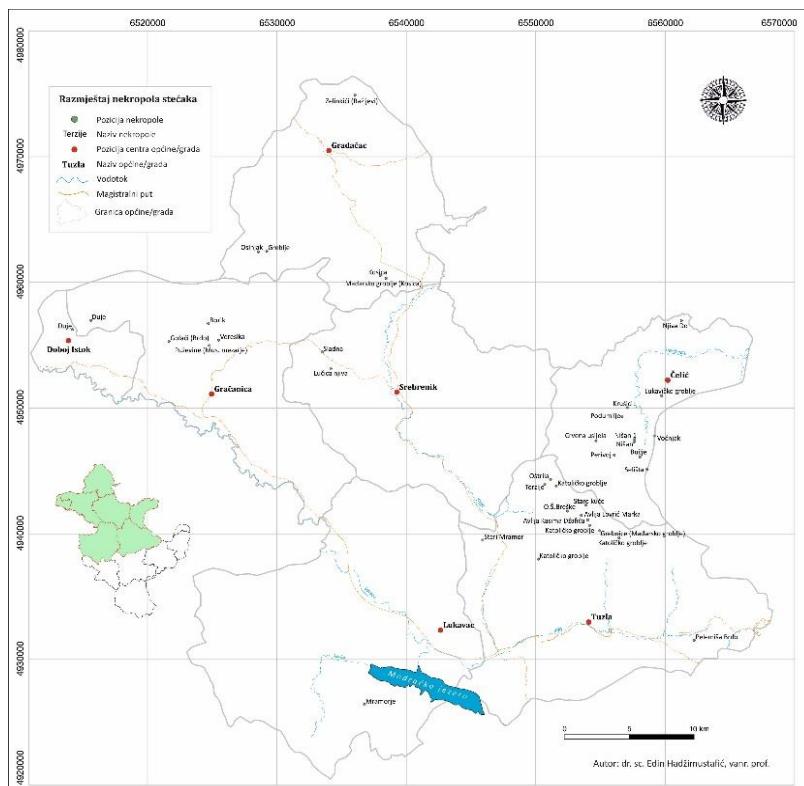
Rezultate do kojih se došlo u ovom radu uporedit ćemo sa rezultatima do kojih je došao Šefik Bešlagić, jer su najprecizniji i najpouzdaniji u poređenju sa drugim naučnim izvorima o stećcima u Bosni i Hercegovini.

Na prostoru Tuzlanskog kantona Šefik Bešlagić evidentirao je 122 nekropole sa 1.172 stećka (Bešlagić, 1971). Novijim istraživanjima je pronađeno 180 nekropola, što je više za 32,2%. Također je pronađeno 1.517 stećaka što je za 345 ili 22,74% više u poređenju sa rezultatima do kojih je

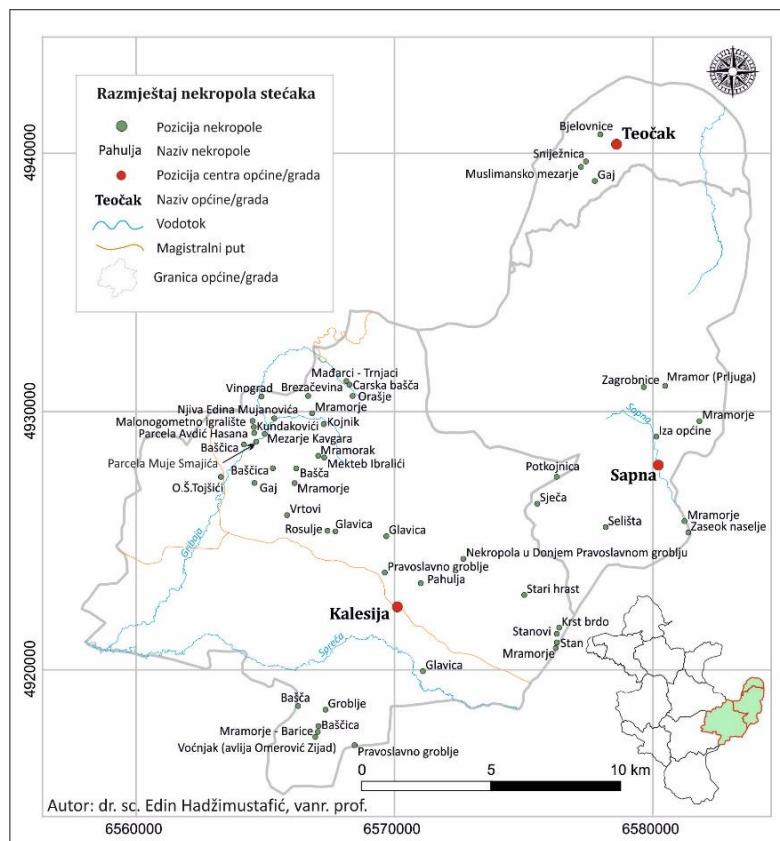
došao Šefik Bešlagić (Hadžimustafić, 2015). Prema Šefiku Bešlagiću, stećci nisu zabilježeni na prostoru općina Gračanica i Doboј-Istok (u to vrijeme dio općine Doboј). Danas se pouzdano zna da su stećci distribuirani u svim općinama Tuzlanskog kantona (Hadžimustafić, 2015).

Analizirajući po oblicima, prema Bešlagiću (Bešlagić, 1971), najbrojniji su sljemenjaci 413 ili 35,2%. Slijede ih stubovi sa ukupno 371 primjerkom ili 31,65%. Sanduka je zabilježeno 297 ili 25,34% dok sanduci s postoljem nisu evidentirani. Sljemenjaka s postoljem je bilo 32 ili 2,73% a ploča 33 ili 2,81%. Najmanje je evidentirano amorfnih primjeraka, 26 ili 2,21%.

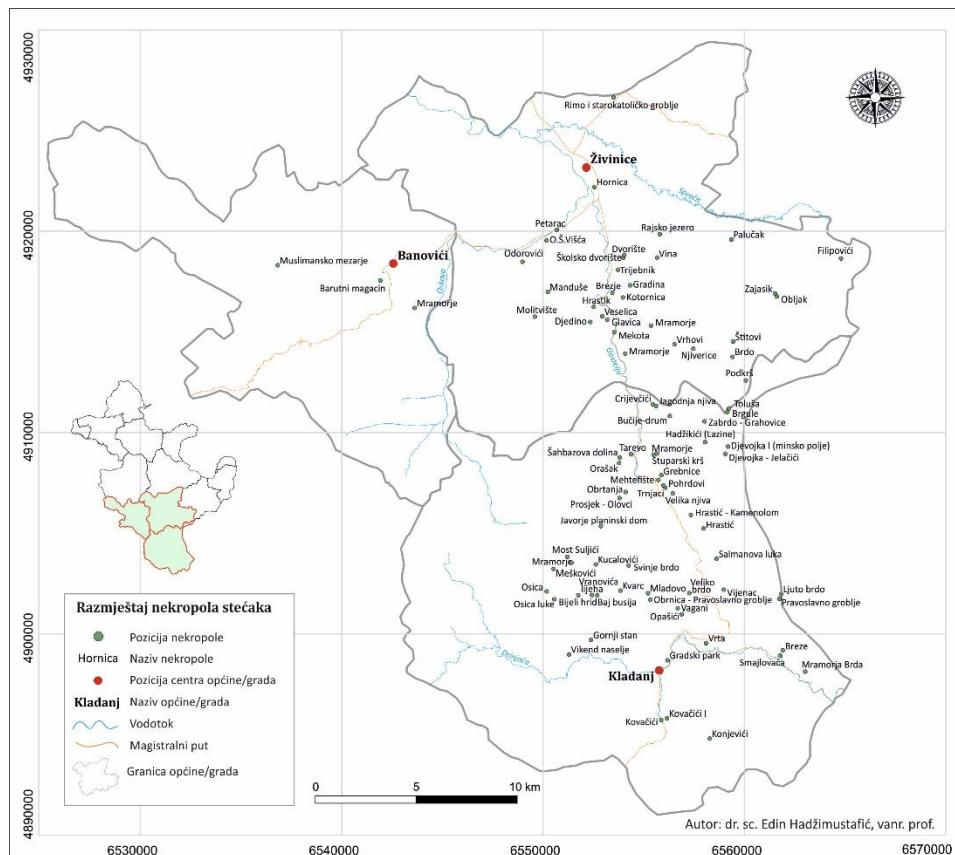
Rezultati do kojih se došlo u ovom radu, pokazuju znatne razlike. Sljemenjaka je 231, što je manje za 182, odnosno 44,06%. Evidentirana su 554 stuba, što je više za 183 ili 33,03%. Sanduka je zabilježeno 234, što je manje za 63 ili 21,21%. Ukupan broj sanduka sa postoljem je 37. Sljemenjaka s postoljem ima 283, što je više za 251 ili 88,69%. Evidentirano je 49 ploča, što je više za 16 ili 32,65%. Zabilježeno je također i 129 amorfnih stećaka, što je za 103 ili 79,84% više u odnosu na Bešlagića (Hadžimustafić, 2015).

**Slika 12. Geografska distribucija nekropola stećaka u općinama: Čelić, Doboj
Istok, Gračanica, Gradačac, Lukavac, Srebrenik i Tuzla**

Slika 13. Geografska distribucija nekropola stećaka u općinama: Kalesija, Sapna i Teočak

Slika 14. Geografska distribucija nekropola stećaka u općinama: Banovići, Kladanj, Živinice

ZAKLJUČAK

U ovom radu analizirani su oblici stećaka koji se nalaze na području Tuzlanskog kantona. Tuzlanski kanton se nalazi na sjeveroistoku Bosne i Hercegovine. Nakon terenskih aktivnosti, rekognisciranja stećaka i utvrđivanja njihovih oblika, urađena je njihova analiza. Primarna podjela stećaka po oblicima je: ploča, sanduk, sanduk s postoljem, sljemenjak, sljemenjak s postoljem, stub, krstača i amorfni stećak. Svi oblici su evidentirani osim krstača. Ukupno je evidentirano i obrađeno 1.517 stećaka na 180 nekropola. Oblici stećaka su analizirani u svih 13 općina Tuzlanskog kantona, na 174 lokaliteta. Starost stećaka, materijal od kojih su pravljeni, uticaj atmosferilija pa i djelovanje čovjeka, doprinijeli su da je 129 primjeraka amorfno, nije se mogao sa sigurnošću utvrditi oblik.

Dosta stećaka je utonulo u zemlju, djelimično ili da se samo gornja „krovna“ ploha vidi, što je uticalo na tačno određivanje oblika. Recimo po gornjoj plohi se sa sigurnošću može reći da se radi o sljemenjaku ali se ne može odrediti da li ima postolje. U analizu su uvršteni i pomaknuti, prelomljeni, oboreni, uzidani stećci. Ukupno je obrađeno 1.388 stećaka. S obzirom da se radi o većem broju stećaka, morala se sprovesti statistička analiza radi izvođenja općih zaključaka.

Rezultati analize su pokazali velike razlike u poređenju sa rezultatima do kojih je došao najveći istraživač stećaka, Šefik Bešlagić. Pronađeno je 180 nekropola u poređenju sa Bešlagićeve 122, što je povećanje od 32,2%. Također je pronađeno 1.517 stećaka što je za 345 ili 22,74% više.

Šefik Bešlagić je evidentirao najviše sljemenjaka, 413 ili 35,2%. Slijede ih stubovi sa ukupno 371 primjerkom ili 31,65%. Sanduka je zabilježeno 297 ili 25,34% dok sanduci s postoljem nisu evidentirani. Sljemenjaka s postoljem je zabilježeno 32 ili 2,73% a ploča 33 ili 2,81%. Najmanje je evidentirano amorfnih primjeraka, 26 ili 2,21%. Prema rezultatima do kojih se došlo u ovom radu, sljemenjaka je evidentirano 231, što je manje za 182, odnosno 44,06%. Evidentirana su 554 stuba, što je više za 183 ili 33,03%. Sanduka je zabilježeno 234, što je manje za 63 ili 21,21%. Ukupan broj sanduka s postoljem je 37. Sljemenjaka s postoljem ima 283, što je više za 251 ili 88,69%. Evidentirano je 49 ploča, što je više za 16 ili 32,65%. Zabilježeno je također i 129 amorfnih stećaka, što je za 103 ili 79,84% više u odnosu na Bešlagića.

Specifičnost ovog rada je u tome što su primjenjene metode koje se do sada nisu koristile: digitalna baza podataka u kombinaciji sa geografskim informacionim sistemima. Baza podataka je integrisana u geografskim informacionim sistemima na osnovu čega je urađena karta geografske distribucije nekropola stećaka na području Tuzlanskog kantona. Značaj ovog rada ogleda se i u činjenici da je ovo prvo sveobuhvatno istraživanje nekropola nakon 53 godine, tako da su ažurirani podaci koje je Šefik Bešlagić publikovao 1971. godine. Ni ovo istraživanje nije posljednje jer su mnoge nekropole još uvijek neotkrivene i čekaju vrijedne istraživače, lokalno stanovništvo, entuzijaste, putnike namjernike, da ih otkriju.

SUMMARY

This paper analyzes the shapes of Bosnian medieval tombstones („stećci“) found in the Tuzla Canton. Tuzla Canton is located in the northeast of Bosnia and Herzegovina. After field activities, reconnaissance of Bosnian medieval tombstones and determination of their shapes, their analysis was

performed. The primary division of stećaks by shape is: slab, chest, chest with a base, gable, gable with a base, pillar, cross and amorphous „stećak“. All forms were found except the cross shape. A total of 1,517 stećaks in 180 necropolises were recorded and processed. The shapes of „stećak“ were analyzed in all 13 municipalities of the Tuzla Canton, in 174 necropolises/localities. The age of the „stećci“, the material from which they were made, the influence of weather conditions and even human activity, contributed to the fact that 129 are amorphous, and the shape could not be determined with certainty.

Many Bosnian medieval tombstones have sunk into the ground, partially or so that only the upper "roof" surface is visible, which has affected the accurate determination of their shape. For example, based on the upper surface, it can be said with certainty that it is a gabled tombstone, but it cannot be determined whether it has a base. The analysis also included moved, broken, toppled, and being built into the wall tombstones „stećci“. A total of 1,388 tombstones were analyzed. Given the relatively large number of tombstones, a statistical analysis had to be conducted in order to draw general conclusions.

The results of the analysis showed significant differences compared to the results obtained by the greatest stećak researcher, Šefik Bešlagić. 180 necropolises were found compared to Bešlagić's 122, which is an increase of 32.2%. 1,517 Bosnian medieval tombstones were also found, which is an increase of 345 or 22.74%. Šefik Bešlagić analyzed the most gables, 413 or 35.2%. They are followed by pillars with a total of 371 or 31.65%. Chests were analyzed in 297 or 25.34%, while chests with a base were not recorded. 32 or 2.73% of gables with a base were analyzed, and 33 or 2.81% of slabs. The least number of amorphous was recorded, 26 or 2.21%. According to the results obtained in this paper, 231 gables were analyzed, which is 182 less, or 44.06%. 554 pillars were analyzed, which is more by 183 or 33.03%. 234 chests were recorded, which is 63 or 21.21% less. The total number of chests with a base is 37. There are 283 gables with a base, which is more by 251 or 88.69%. 49 plates were recorded, which is more by 16 or 32.65%. 129 amorphous were also analyzed, which is 103 or 79.84% more than Bešlagić.

The specificity of this work is that methods that have not been used before were applied: a digital database in combination with geographic information systems. The database is integrated into geographic information systems, based on which a map of the geographic distribution of „stećak“ necropolises in the Tuzla Canton was created. The importance of this work is also reflected in the fact that this is the first comprehensive research of the necropolises after 53 years, so the data published by Šefik Bešlagić in 1971 have been updated. This research is not the last either, because many

necropolises are still undiscovered and are waiting for diligent researchers, local residents, enthusiasts to discover them.

LITERATURA

1. Bešlagić, Š. (1982): Stećci – kultura i umjetnost. IRO „Veselin Masleša“, 00 Izdavačka djelatnost Sarajevo, 67.
2. Bešlagić, Š. (1971): Stećci, kataloško-topografski pregled. "Veselin Masleša", Sarajevo, 43.
3. Djedović, R. i Spahić, I. (2006): Novootkriveni stećci u okolini Gračanice. Gračanički glasnik – časopis za kulturnu historiju, godina XI, broj 21, Monos, Gračanica.
4. Grupa autora, (1988): Arheološki leksikon Bosne i Hercegovine, tom 2. Zemaljski muzej Bosne i Hercegovine, Sarajevo. (Banovići, Živinice, Zvornik, Ugljevik, Lopare, - regija 6, Kalesija, Tuzla, Lukavac, Srebrenik - regija 7, Doboj - regija 4, Gradačac - regija 5).
5. Halilović, S. i Zulić, M. (2003): Kalesija, crtice iz kulturno-historijske prošlosti. Bošnjačka zajednica kulture Preporod Kalesija, JU Gradska biblioteka Kalesija, Kalesija.
6. Halilović S. (2008.): Novootkrivene nekropole stećaka u Kalesiji. Didaktički putokazi, Časopis za nastavnu teoriju i praksu, broj 48, Zenica.
7. Halilović, S. (2009): Nekropola stećaka Mramorak. Šeherdžik, časopis za kulturnu historiju gornje Spreče, godina II, broj 2, Kalesija.
8. Halilović, S. (2010): Novoistražena srednjovjekovna nekropola "Groblje" kod Kalesije. Baština sjeveroistočne Bosne, broj III, Časopis za baštinu, kulturno-historijsko i prirodno naslijeđe, JU Zavod za zaštitu i korištenje kulturno-historijskog i prirodnog naslijeđa Tuzlanskog kantona, 92-98.
9. Halilović, S. (2022). Nekropole i stećci na području općine Teočak. Baština sjeveroistočne Bosne, broj XIV, Časopis za baštinu, kulturno-historijsko i prirodno naslijeđe, JU Zavod za zaštitu i korištenje kulturno-historijskog i prirodnog naslijeđa Tuzlanskog kantona, 249-263.
<https://doi.org/10.55258/2232.7665.2022.14.249>
10. Hadžimusić, S. (2015): Stećci na području općine Lukavac. Baština sjeveroistočne Bosne, broj VII, Časopis za baštinu, kulturno-historijsko i prirodno naslijeđe, JU Zavod za zaštitu i korištenje kulturno-historijskog i prirodnog naslijeđa Tuzlanskog kantona, 65-73.

11. Hadžimustafić, E. i Smajić, S. (2016): Geografska orijentacija stećaka na području Tuzlanskog kantona. *Zbornik radova Četvrtog kongresa geografa Bosne i Hercegovine*. Sarajevo, 17. – 19. 11. 2016. godine. 230-240.
12. Hadžimustafić, E. (2015): Analiza horizontalne i vertikalne disperzije nekropola stećaka na prostoru Tuzlanskog kantona. Doktorska disertacija, Prirodno-matematički fakultet, Univerzitet u Tuzli.
13. Hadžimustafić, E., Mešanović, D., Jašarević, H. (2023): Distribution of Medieval Necropolises and Tombstones in the Bosnia River Basin. In: Ademović, N., Kevrić, J., Akšamija, Z. (eds) Advanced Technologies, Systems, and Applications VIII. IAT 2023. Lecture Notes in Networks and Systems, vol 644. Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-031-43056-5_14
14. Hadžimustafić, E. (2023): Uvod u geografske informacione sisteme. Udruženje geografa u Bosni i Hercegovini, Sarajevo.
15. Hatunić, D., Hadžimustafić, E., Suljić, A., Kovačević, M. (2013): Fizičko-geografske karakteristike Tuzlanskog kantona - prilog proučavanju zavičajne geografije. *Zbornik radova Prirodno-matematičkog fakulteta Univerziteta u Tuzli. Svezak Geografija*, Godina VIII-IX, Broj 8-9., Tuzla, 2013., str. 61-78.
16. Kovačević, M. (2017). Nekropole sa stećcima na području Tuzlanskog kantona (I). *Baština sjeveroistočne Bosne*, broj IX, Časopis za baštinu, kulturno-historijsko i prirodno naslijeđe, JU Zavod za zaštitu i korištenje kulturno-historijskog i prirodnog naslijeđa Tuzlanskog kantona, 171-208.
17. Kovačević, M. (2018). Stanje nekropola sa stećcima na području Tuzlanskom kantonu. *Baština sjeveroistočne Bosne*, broj X, Časopis za baštinu, kulturno-historijsko i prirodno naslijeđe, JU Zavod za zaštitu i korištenje kulturno-historijskog i prirodnog naslijeđa Tuzlanskog kantona, 263-285.
18. Kulenović, S., Hadžimustafić, E. (2010): Stećci na prostoru općine Banovići kao kulturno-historijsko naslijeđe. *Zbornik radova sa naučnog skupa Kulturnohistorijsko i prirodno naslijeđe općine Banovići*, 15.04.2010. godine. Zavod za zaštitu i korištenje kulturno-historijskog i prirodnog naslijeđa Tuzlanskog kantona i Općina Banovići. 103-117.
19. Kulenović, S. (1994): Gračanica i okolina-antropogeografske i etnološke odlike. knj.1, Muzej istočne Bosne i DD "Grin", Gračanica.
20. Mujkanović, A. (2013): Nekropola stećaka u Donjim Srnicama kod Gradačca. *Gračanički glasnik*, XVIII, 36, str. 123-127.
21. Mujkanović, A. (2012): Nekropola stećaka u Gornjim Ledenicama kod Gradačca, Baština sjeveroistočne Bosne, broj V, Časopis za baštinu, kulturno-historijsko i prirodno naslijeđe, JU Zavod za zaštitu i korištenje kulturno-historijskog i prirodnog naslijeđa Tuzlanskog kantona, 189-195.

22. Muratović, S. i Maslić, Z. (2008): Stećci na području općine Živinice. HAMGRAF, Živinice, 124-125.
23. Omerhodžić, Ć. i Hadžimustafić, E. (2022). Mramorje Breze i Vareša. Bošnjačka zajednica kulture "Preporod" Breza.
24. Omerović, J. (2008): Općina Sapna monografija, Općina Sapna, Sapna.
25. Omerović, J. i Kahrimanović, M. (2012): Očuvane nekropole stećaka u Sapni. Baština sjeveroistočne Bosne, broj V, Časopis za baštinu, kulturno-historijsko i prirodno naslijeđe, JU Zavod za zaštitu i korištenje kulturno-historijskog i prirodnog naslijeđa Tuzlanskog kantona, 26-38.
26. Omerović, E. (2010): Nepoznate srednjovjekovne nekropole u Sapni. Baština sjeveroistočne Bosne, broj III, Časopis za baštinu, kulturno-historijsko i prirodno naslijeđe, JU Zavod za zaštitu i korištenje kulturno-historijskog i prirodnog naslijeđa Tuzlanskog kantona, 158-166.
27. Šaković, E. (2001): Stećci u okolini Gračanice. Gračanički glasnik - časopis za kulturnu historiju, VI/12, 10 -17.
28. Šaković, E. (2012): Srednjovjekovne nekropole na području Gračanica. Baština sjeveroistočne Bosne, broj V, Časopis za baštinu, kulturno-historijsko i prirodno naslijeđe, JU Zavod za zaštitu i korištenje kulturno-historijskog i prirodnog naslijeđa Tuzlanskog kantona, 9-25.
29. Šutić, M. (2022). Rekognosciranje i topografski prikaz srednjovjekovnih lokaliteta u Seoni i Lozni. Baština sjeveroistočne Bosne, broj XIV, Časopis za baštinu, kulturno-historijsko i prirodno naslijeđe, JU Zavod za zaštitu i korištenje kulturno-historijskog i prirodnog naslijeđa Tuzlanskog kantona, 277-289. <https://doi.org/10.55258/2232-7665.2022.14.277>